

Шуванов Андрій Романович,

аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці

ХарPI НАДУ при Президентові України, м. Харків

ORCID 0000-0003-4382-2920

УДК 351:330

doi: 10.34213/db.21.01.27

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Проведена систематизація теоретичних напрацювань у напрямку державного регулювання структурних змін. Однією з проблем, що обумовили кризовий стан вітчизняної економіки є її неоптимальна структура та відсутність успішних спроб із боку держави провести структурні реформи, які б змогли скорегувати негативний інерційний сценарій розвитку української економіки. Що стосуються регулювання структурних змін, слід підкреслити важливість комплексного використання наведених у статті критеріїв для ефективного аналізу структури національної економіки. Застосовані комплексно, вони забезпечать достатнє розуміння процесів, що відбуваються в національній економіці, і дадуть картину тих диспропорцій, які необхідно виправляти за допомогою структурної політики.

Ключові слова: структурні зміни, структурна політика, структура економіки, структурні диспропорції, технологічний уклад.

Постановка проблеми. В умовах проведення економічних реформ в Україні особливої уваги заслуговує питання державного регулювання структурних змін в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням структурних зрушень, впливом структурних чинників на економічний розвиток присвячені численні роботи таких вітчизняних дослідників як Т. Артьомова, А. Гальчинський, В. Геєць, Н. Главацька, Л. Шинкарук, В. Геєць, В. Русан та ін.

Метою статті є систематизація теоретичних напрацювань у напрямку державного регулювання структурних змін.

Виклад основного матеріалу. Актуальну ситуацію в економіці України можна охарактеризувати як кризову. Про таке становище красномовно свідчать основні макроекономічні показники. Однією з проблем, що обумовили такий стан вітчизняної економіки є її неоптимальна структура та відсутність успішних спроб із боку держави провести структурні реформи, які б змогли скорегувати негативний інерційний сценарій розвитку української економіки.

Для того, щоб якісно висвітлити ці питання, необхідно спочатку дати основні визначення, які будуть використані далі. Розпочнемо з поняття “структура”. Як загальнонаукове поняття воно відображає певну форму розміщення елементів, а також характер взаємодії їхніх сторін і властивостей. Структура є наслідком переміщення елементів системи, результатом їхньої організації. Отже, структура є в певному сенсі “законом” зв’язку елементів [3].

Згідно з визначенням Ф. Перру *структура* економічної одиниці є сукупність пропорцій і відносин, які характеризують цю одиницю в даних умовах і в даний момент. *Економічна структура* в макроекономіці характеризує відношення між наявними в країні виробничими ресурсами; обсягами їх розподілу між економічними суб’єктами, що виділилися на основі суспільного поділу праці; між обсягами виробництва цих суб’єктів, а також між складовими частинами національного продукту, що сформувалися в процесі його виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Кількісні відносини між окремими елементами господарства, що характеризують структурні зрушення в економіці, називаються *макроекономічними пропорціями*. Макроекономічні пропорції об’єктивно обумовлені, утворюють систему і не є постійними. Виокремлюють такі види пропорцій: *загальноекономічні, міжгалузеві, внутрішньогалузеві, територіальні, міждержавні*. *Загальноекономічними*, називають пропорції між такими агрегатами, які формуються без урахування структури суспільного розподілу праці. Це пропорції між валовим національним продуктом і національним доходом, між споживанням і накопиченням, між сукупним

попитом і сукупною пропозицією, інвестиційним і споживчим попитом, інвестиціями і заощадженнями тощо.

Усі інші пропорції відображають структуру суспільного розподілу праці: *міжгалузеві* – пропорції між різними галузями національного виробництва, що характеризують частку окремих галузей в загальному обсязі виробництва і структуру галузевого розподілу виробничих і фінансових ресурсів; *внутрішньогалузеві* – кількісні співвідношення між підгалузями виробництва; *територіальні*, що характеризують питому вагу окремих регіонів у складі виробленого і використовуваного національного доходу країни, структуру розподілу державних інвестицій по території країни; *міждержавні* – кількісні співвідношення між об'єктами експорту та імпорту, окремими галузями виробництва різних країн, рівнями продуктивності праці в різних країнах тощо.

Незбалансованість у розвитку окремих галузей, взаємопов'язаних фаз виробництва, що породжує порушення нормального ходу процесу відтворення називають *диспропорцією*. Розрізняють приватні диспропорції, що носять локальний і короткочасний характер, і загальні диспропорції, пов'язані з потрясінням всієї економіки. На практиці збалансованість і пропорційність зазвичай нестійкі та постійно порушуються. Наприклад, економічне зростання веде до встановлення нових пропорцій в економіці. Повної відповідності між галузями в реальному житті практично не буває. Тому існує постійна необхідність у підтримці збалансованості шляхом коригування пропорцій між окремими сферами і галузями економіки [6].

Існує декілька критеріїв за якими визначають основні види структури національної економіки.

Технологічна структура економіки – це сукупність технологічних ланцюгів, укладів, цілісних технологічних утворень, що визначають технологічну базу виробництва груп однотипних товарів та послуг [7]. Одним із центральних понять у даному визначенні є “технологічний уклад”.

Під *технологічним укладом* ми розуміємо комплекс освоєних проривних, революційних інновацій (винаходів), що забезпечують кількісний і якісний

стрибок у розвитку продуктивних сил людського суспільства. Комплекс базисних сукупностей технологічно сполучених виробництв утворює ядро технологічного укладу. Технологічні нововведення, що визначають формування ядра технологічного укладу, називаються ключовим фактором.

Територіальна структура визначається розміщенням продуктивних сил на території країни і означає розподіл національної економіки на економічні райони. Сучасна наука пропонує багато принципів раціоналізації і відповідно кілька варіантів угруповання регіонів України. Так, по одному з підходів виділено вісім таких комплексів: Карпати, Полісся, Поділля, Донбас, Придніпровський, Харківський, Прикарпаття, Причорноморсько-Азовське узбережжя. Спеціалізація цих комплексів на тих чи інших галузях виробництва не означає, що всі інші галузі не розвиваються. Кожен територіально-виробничий комплекс, як правило, має свою виробничу і соціальну інфраструктуру, забезпечуючи свої потреби в основних видах продукції.

Відтворювальна структура характеризує розподіл національної економіки на найбільш масові види економічних суб'єктів, які відтворюють певні групи товарів. В економіці кожної країни можна виділити три великі взаємопов'язані групи: домашні господарства, підприємства, держава. Крім того при розгляді національної економіки враховується і закордон.

У відтворювальній структурі особливу важливість представляє співвідношення коштів, що йдуть на споживання, а також коштів на накопичення. Від цього співвідношення залежить тип відтворення: просте, розширене, звужене.

Галузева структура передбачає розподіл національної економіки на галузі – якісно однорідні групи господарських одиниць, що виконують у процесі суспільного відтворення однакові за соціально-економічним змістом функції. Галузева структура відіграє важливу роль у національній економіці, так як саме в галузевому розрізі здійснюється виробництво і відбувається облік статистичних даних.

Соціальна структура національної економіки характеризує її розподіл на такі сукупності соціально-економічних одиниць, які об'єднані певними соціально-економічними відносинами. Національну економіку можна розділити на подібні сектори за віковими групами населення, за рівнем доходів та іншими ознаками. Для економічної теорії важливо поділ національної економіки на сектори відповідно до форм власності (державні, приватні, колективні, змішані тощо) [4].

Зовнішньоекономічна структура відображає пропорцію між експортом та імпортом товарів (наявністю чистого експорту), послуг, капіталів тощо. Вона, насамперед, наявно демонструє місце національної економіки у світовій системі розподілу праці [7].

При розгляді питання про *секторальну структуру* національної економіки, перш за все будемо спиратися на модель Кларка-Фішера, згідно з якою економіка складається з трьох секторів діяльності: видобутку сировини (первинний), виробничого (вторинний), і сфери послуг (третинний). Із третинного сектора економіки виокремлюють четвертинний – інформаційний, до якого належать інформаційні технології, освіта, наукові дослідження, глобальний маркетинг, банківські та фінансові послуги, інші послуги, які не пов'язані з виробництвом як таким, але з його плануванням і організацією (економіка знань) [5].

Також слід зазначити наступні підходи до виділення секторів у національній економіці. Залежно від конкретних видів економічної діяльності розрізняють: реальний сектор економіки, сектор послуг, фінансовий сектор. Залежно від форм власності виділяють: державний сектор (частина економіки, де держава – економічний агент) і приватний сектор (нефінансові і фінансові корпорації та підприємства, що належать приватному капіталу, домогосподарства).

Після доволі поверхневого обзору підходів до вивчення проблеми структурування національної економіки, розглянемо декілька ключових термінів. А саме “структурні зміни”, “структурні зрушення” та “структурна

політика”. *Структурні зміни* є складною системою кардинальних змін внутрішніх взаємозв’язків елементів економічної системи, їхніх закономірностей розвитку, пропорцій між ними, що відбуваються під впливом наявного технічного базису, соціальних механізмів виробництва, розподілу й обміну відповідно до суспільних потреб, наявних ресурсів і досягнутого рівня продуктивності праці. Основою кожної структурної зміни є зміни в системі інтересів суб’єктів господарювання або їхніх груп (держави, корпорацій). Структурні зміни є джерелом розвитку як економічної системи загалом, так і її окремих елементів. Поняття “структурні зрушення” є похідним від поняття “структурні зміни”. *Структурні зрушення* – це істотні кількісні та якісні зміни взаємозв’язків між елементами економічної системи, які є наслідком сукупності попередніх незворотних структурних змін, що відбувалися протягом певного часу під впливом різних економічних і неекономічних чинників, і проявляються у формі зміни розміщення елементів, пропорцій між елементами та характеристик економічної системи. *Структурна політика* – це система заходів спрямованих на формування необхідних загальнодержавних, внутрішньогалузевих і міжгалузевих і регіональних пропорцій. Мета структурної політики полягає в тому, щоб забезпечити збалансований розвиток економіки, технічне вдосконалення виробництва на основі використання досягнень науки і техніки, соціальний захист населення та зростання його добробуту [3].

Висновки. Підводячи підсумок розгляду теоретичних напрацювань, що стосуються регулювання структурних змін, слід підкреслити важливість комплексного використання наведених вище критеріїв для ефективного аналізу структури національної економіки. Аналіз галузевої структури дасть нам велику кількість статистики, яку необхідно інтерпретувати з допомогою інших підходів. Концепція “технологічних укладів” безсумнівно, може показати довгострокові тенденції розвитку світової економіки та актуальний стан економіки конкретної країни, однак у відриві від інших підходів її передбачувальна сила незначуща і не дозволяє здійснювати довгострокове

планування структурної політики. Застосовані комплексно, ці методи забезпечать достатнє розуміння процесів, що відбуваються в національній економіці і дадуть картину тих диспропорцій, які необхідно виправляти за допомогою структурної політики.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. П. Структурні зрушення в національній економіці як загроза для сталого розвитку України. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 2. С. 7–12.
2. Гавриленко А. С. Формування нового технологічного укладу як напрям прискорення інноваційного розвитку України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. №9 (220). С. 42–49.
3. Пелех О. Б. Структурні зрушення і трансформації як процеси та результати структурних змін в економіці. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 8–14.
4. Русан В. М. Особливості структурних змін національної економіки України. *Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право*. 2013. № 2. URL: jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/6297.
5. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія ; за ред. Л. В. Шинкарук ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. Київ, 2011. 696 с.
6. Щетко Т. В. Макроэкономические пропорции и сбалансированность как элементы устойчивого развития национальной экономики. *Актуальные проблемы мировой экономики и менеджмента* : материалы международной интернет-конференции студентов и магистрантов, Гомель, 18 декабря 2020 г. Гомель, 2020. С. 104–106.
7. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. [2-ге вид., випр.]. Кіровоград : КОД, 2010. 548 с.

References

1. Antonyuk, V.P. (2017). Strukturni zrushennya v natsionalnii ekonomitsi yak zagroza dlya stalogo rozvytku Ukrainy [Structural Damage in the National Economy as a Threat to the Sustainable Development of Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 2, 7–12 [in Ukrainian].
2. Gavrilenko, A.S. (2019). Formuvannya novogo tekhnologichnogo ukladu yak napryam pryskorennya innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [Formation of a New Technological Way of Life as a Direction of Accelerating the Innovative Development of Ukraine]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 9 (220), 42–49 [in Ukrainian].

3. Pelekh, O.B. (2018). Strukturni zrushennya i transformatsii yak protsesy ta rezultaty strukturnykh zmin v ekonomitsi [Structural Shifts and Transformations as Processes and Results of Structural Changes in the Economy]. *Biznes Inform – Business Inform*, 3, 8–14 [in Ukrainian].

4. Rusan, V.M. (2013). Osoblyvosti strukturnykh zmin natsionalnoi ekonomiki Ukrainy. Strategiya rozvytku Ukrainy [Features of Structural Changes of the National Economy of Ukraine]. *Ekonomika, sotsiologiya, pravo – Economics, sociology, law*, 2. URL: jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/6297 [in Ukrainian].

5. Strukturni zminy ta ekonomichnyi rozvytok Ukrainy [Structural Changes and Economic Development of Ukraine]. Shinkaruk L.V. (Ed.) ; NAN Ukrainy, In-t ekonomiky ta prognozuvannya. Kyiv, 2011 [in Ukrainian].

6. Shchetko, T.V. (2020). Makroekonomicheskie proportsii i sbalansirovannost kak elementy ustoichivogo razvitiya natsionalnoi ekonomiki [Macroeconomic Proportions and Balance as Elements of Sustainable Development of the National Economy]. *Aktualnye problemy mirovoi ekonomiki i menedzhmenta : materialy mezhdunarodnoi internet-konferentsii studentov i magistrantov, Gomel, 18 dekabrya 2020 g. – Actual problems of the world economy and management: materials of the international Internet conference of students and undergraduates*. Gomel, 104–106 [in Ukrainian].

7. Yakovenko, R.V. (2010). Natsionalna ekonomika [National economy]. Kirovograd: KOD, 2010 [in Ukrainian].

Shuvanov A. R.,

postgraduate student of the Department of personnel management and labour economy KRI NAPA,

Kharkiv

ORCID 0000-0003-4382-2920

Theoretical approaches to the structuring of the national economy

The current situation in the economy of Ukraine can be characterized as a crisis. This situation is eloquently evidenced by the main macroeconomic indicators. One of the problems that caused this state of the domestic economy is its suboptimal structure and the lack of successful attempts by the state to carry out structural reforms that could correct the negative inertial scenario of the Ukrainian economy.

The economic structure in macroeconomics characterizes the relationship between the available production resources in the country; the volume of their distribution between economic entities, distinguished on the basis of the social division of labor; between the volumes of

production of these entities, as well as between the components of the national product formed in the process of its production, distribution, exchange and consumption.

An imbalance in the development of individual industries, interconnected phases of production, which creates a violation of the normal course of the reproduction process is called a disproportion. There are private disparities that are local and short-term, and general disparities associated with the shock of the whole economy. In practice, balance and proportionality are usually unstable and constantly disturbed. For example, economic growth leads to the establishment of new proportions in the economy. There is almost no complete correspondence between industries in real life. Therefore, there is a constant need to maintain balance by adjusting the proportions between individual sectors and sectors of the economy.

Summing up the consideration of theoretical developments related to the regulation of structural changes, it is necessary to emphasize the importance of integrated use of the above criteria for effective analysis of the structure of the national economy. Analysis of the industry structure will give us a lot of statistics that need to be interpreted using other approaches. The concept of "technological systems" can undoubtedly show long-term trends in the world economy and the current state of the economy of a particular country, but in isolation from other approaches, its predictive power is insignificant and does not allow long-term structural policy planning.

Key words: techno-economic paradigm; structural changes; structural policy; structure of economy; structural disproportions.

Надійшла до редколегії 31.05.2021 р.